

När Sverige blev rikt del 1

ca 1850-1920

Först

Se filmen När Sverige blev rikt del 1

<https://youtu.be/cuN9qnQI80U>

Därefter

Besvara frågorna nedan

Frågor

- Hur var den ekonomiska situationen i Sverige i början av 1800-talet?
- Vad var kyrkans roll på 1800-talet?
- Wallonerna från dagens Belgien invandrade redan på 1600-talet. Varför kom de till Sverige?
- Skottar, engelsmän och judar invandrade på 1800-talet. Varför? Vad var deras kunnande?
- Varför startades projektet Göta Kanal?
- Beskriv kort den industriella revolutionen för respektive stålindustrin, textilindustrin och skogsindustrin.
- Vem var André Oscar Wallenberg, vad gjorde han och vilket företag skapade han?
- Vad mer tycker du är intressant och relevant i filmen?

Minimum en A4.

Centralt innehåll

Företagens roll och villkor i samhället ur ett historiskt och internationellt perspektiv.

Kunskapskrav

E: Eleven beskriver översiktligt företagets roll i samhället med hjälp av några exempel

C: Eleven beskriver utförligt företagets roll i samhället med hjälp av några exempel

A: Eleven beskriver utförligt och nyanserat företagets roll i samhället med hjälp av några exempel.

När Sverige blev rikt del 1

ca 1850-1920

När Sverige blev rikt 1 - Sammanfattning

En av de fattigaste länderna i Europa

Vi förlorade Finland 1809. Vi var en av de fattigaste länderna i Europa. 25% av svenskarna utvandrade från Sverige till Nordamerika. Vi levde på järnbruk och skogen. På 100 år blev vi en av de rikaste. Hur blev det möjligt?

Livet var tufft. Människorna var kortare, sjukligare...

Men en lyx unnade man sig. Alkohol till alla mål. Många var säkert alkoholister. Drack för att inte bli sjuka. Det var billigt. Gjordes på spannmål och potatis.

Kyrkans roll

Folk fantiserade om väsen. Kyrkan hade en stor makt. Prästen och klockaren berättade hur man skulle bete sig för att komma till en bättre plats efter jämmerdalen.

Söndagens kyrkobesök var obligatoriskt, likaså prästens husförhör, en gång per år. Litet som fundamentalister idag. Det gick inte köpa sig avlatsbrev.

Enligt protestantismen hade gud redan utdelat nåden och det blev en nyckel i framgångssagan i några av de protestantiska länderna. Bekräfta att man redan var utvald: Holland, Schweiz, Skottland (protestantiska sekter) blev lyckade i att utveckla den nya kapitalismen.

Invandring

På 1600-talet sökte sig protestantiska Walloner till Sverige för att arbeta med järnet. Vi importerade inte, det var Walloner som ville exploatera ett u-land. Wallonerna tillhörde också de reformerta grupperna.

Skottarna var en annan grupp av flitiga invandrare i Sverige. De utvecklade bankväsendet. Fabror Joakim var skotte. Skottar drev Ostindiska kompaniet. Det körde verksamheten via Göteborg för att komma runt engelsmännens monopol i London.

Industrialismen sätter fart, exemplet Göta Kanal

Biskop Wallenberg, i Linköping, hade en son som gick till sjöss, André Oscar Wallenberg som blir befäl på Sveriges första propellerdrivna ångbåt. Den trafikerade Göta Kanal, Sveriges första och största industriprojekt. Det blev möjligt att åka med båt från öst till väst, tvärs igenom landet.

10 regementen grävde upp hela Göta kanal för hand. Ett stort projekt för ett litet u-land. Men utöver handkraft krävdes också teknik. Bland annat låg den första verkstadsindustrin i Motala mitt i Göta Kanal för att tillverka slussportar, fartygsdetaljer etc.

I början av 1800-talet påbörjades också bygget av Karlsborgs fästning för att skydda Sverige efter att vi förlorat Finland. Den tog 100 år att bygga, Jean Baptiste Bernadotte var projektledare (Carl XIV Johan).

När Sverige blev rikt del 1

ca 1850-1920

Med tiden utvecklades dock artilleriet och Karlsborgs fästning blev "onödig", det gick att grusa sönder fästningen med hjälp av artillerield.

Samtidigt som Göta Kanal invigdes öppnade en järnväg mellan Manchester och Liverpool och järnvägen började ta över transporten från sjöfarten. Göta Kanal blev värdelös. Men Göta Kanal förde ändå med sig goda saker. Göta Kanal var en teknisk utmaning, militärerna fick göra något nyttigt. Skickliga engelska ingenjörer flyttade till Sverige.

Svensk stålindustri utvecklas tack vare England

U-landet Sverige fick importera tekniskt kunnande och exportera svenskt stål. Men de svenska järnbruken levde farligt. Engelsmännen kom på hur de skulle få ner kostnaderna. Svenskar åkte till England med en studiegrupp och räddade så småningom svensk stålindustri med valsar och Lancashireprocessen - framställning av järn genom uppvärmning.

Spinning Jenny och judiska affärsmän sätter igång textilindustrin

Det tekniska kunnandet kom från militären. Teknisk utbildning utvecklades snabbt. Redan 1870 examinerade vi 1000st ingenjörer. Industriella revolutionen i Sverige började i textilindustrin. Spinning Jenny var den första maskinen som gjorde exakt det som människans hand tidigare gjorde i tillverkningen av trådar. Maskinen förbilligade tråden med 90% och med mekanisk vävmaskin blev det ännu bättre. Judiska affärsmän flyttade till Sverige och satte fart på handeln med tyger.

Från brukspatron till liberalism

Från herrgården styrdes samhällena traditionellt av brukspatronen, men julirevolutionen 1830 skapade utrymme för liberala krafter. Liberalen Lars Johan Hjerta grundade Aftonbladet och blev en nagel i ögat för makthavarna. Fredrika Bremer, författare och kvinorättsskämpe, började skriva, hon var den första feministen. Krav på demokrati präglade det politiska samtalet.

Kyrkans makt började att ifrågasättas, Benjamin Franklin uppfann åskledaren och plötsligt var det inte Gud som avgjorde att blixten skulle slå ned. Det var inte Guds hand som avgjorde var blixten skulle slå ned.

1850 skedde en intellektuell revolution, samhället började röra sig från ett reaktionärt till ett progressivt system. Det var ej längre straffbart att avvika från statskyrkan. Det genomdrevs ett borttagande av skråväsende, utveckling av frihandel, utveckling av infrastruktur, ståndsriksdagen byttes ut mot tvåkammarriksdag.

Obligatorisk folkskola infördes 1842. I början organiserade kyrkan undervisningen, efter hand inrättades skolor. Vi hade världens högsta grad av läskunnighet från mitten av 1800-talet. Alla läste den lilla Katekesen för att leva rätt liv. Alla skulle kunna läsa och rabbla lilla Katekesen.

När Sverige blev rikt del 1

ca 1850-1920

Rätt att starta företag och jordbruket utvecklas

Den liberala revolutionen gjorde att alla fick rätt att starta företag. Ca 1850 fick vi näringsfrihet utan tillstånd från sitt skrå. Ny Aktiebolagslag som gjorde att man inte behövde vara privat ansvarig.

Men de flesta arbetade i jordbruket. Vi var ett u-land, men metoder i jordbruket började förändras. Spett, hackor, spadar kom på 1850-talet. Särskilt plogar av järn, då började saker att hända. Med nya verktyg kan vi skapa oss nya möjligheter. Plötsligt hade vi en miljon för många människor på landsbygden som började röra sig mot städerna.

Det gröna guldets och SE-Banken

Mitten av 1800-talet börjar man också göra plankor av träden. I Sundsvall rensades älvar upp för att norrländskt timmer skulle kunna transporteras. Det blev Sveriges Klondyke. Sundsvall var ett sjudande centrum av företagsamhet. Industrierna växte till att bli större företag. En boom under en begränsad tid. Det gröna guldets.

André Oscar Wallenberg kom till Sundsvall efter sin tid i sjöfarten. Staden invaderades av entreprenörer ur borgarklassen. Staden brann upp och fick byggas upp från grunden, en stad i sten.

André Oscar Wallenberg lade grunden till Sveriges mäktigaste företagsdynasti och grundade en bank i Sundsvall 1855 och blir medlem av riksdagen som representant för Sundsvall och flyttar till Stockholm där han 1856 öppnar Stockholms Enskilda Bank, idag SE-Banken, SEB. Det nya med banken var att man kunde flytta pengar via telegrafan (virtuellt), ej hästtransport med pengar. Banken satsade i olika projekt och var framåt.

Järnvägen och industrialismen

Att transportera människor och varor var mödosamt. Båtar framdrivna av ångmaskiner blev vanligare. Tack vare Göta Kanal kunde man bekvämt resa mellan Stockholm och Göteborg. Men Sverige låg långt efter i utvecklingen av nya tåg och låg 30 år efter övriga Europa. Vi köpte våra lok från England. Så småningom började vi vår egna tillverkning. Stamlinjenät drogs upp så att hela näringslivet kunde fungera i hela Sverige. Katrineholm, Hallsberg var stationssamhällen som drog till sig industrier. Svenskarna blev ett resande folk och flyttade från landsbygden och in till städerna.